

חיי אברהם

פרשת כי תשא תש"פ

בענין "כתיבת התורה על האבנים"

וְכָתַבְתָּ עַל הָאֲבָנִים אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּאֵר הַיֵּטֵב (כ"ז ח')

איתא בסוטה (לה:): כיצד כתבו ישראל את התורה, רבי יהודה אומר על גבי אבנים כתובה, שנאמר וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת¹, ואחר כך סדו אותן בסיד. א"ל רבי שמעון לדבריק, היאך למדו אומות של אותו הזמן תורה (ופירש"י העתיקות תורה הלא לא נצטוו לכותבה בשבעים לשון אלא לבא וללמדה כל הרוצה שלא יהא פתחון פה לאותם האומות לומר לא היה לנו מהיכן ללומדה). א"ל בינה יתירה נתן בהם הקב"ה, ושיגרו נוטירין שלהן וקילפו את הסיד והשיאוה. ועל דבר זה נתחתם גזר דינם לבאר שחת, שהיה להן ללמד ולא למדו. ר' שמעון אומר על גבי סיד כתובה, וכתבו להן למטה "למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל וגו'", הא למדת, שאם היו חוזרין בתשובה היו מקבלין אותן.

והנה ר' סעדיה גאון² והבה"ג מנו "פרשת אבנים גדולות" (לשון הבה"ג) או "לכתוב תורתי על אבנים" (לשון רס"ג) במנין המצות שלהם. ואילו בספר המצוות להרמב"ם (שרש שלישי) כתב שאין ראוי למנות מצות שאין נוהגות לדורות.

ובהשגות הרמב"ן כתב ליישב וז"ל, והנראה מדעתו ז"ל (הבה"ג) שהוא לא בא למנות מצות שעה כאותן שבאו במצרים ובמעמד הר סיני וזולתן שאין להם ענין אלא לשעתן, אבל המצות שעניינם קיים לנו לדורות ימנה אותן אף על פי שאינן נעשות אלא פעם אחת. ולכן מנה פרשת אבנים גדולות לפי שנצטוינו לכתוב בהן התורה באר היטב בשבעים לשון להיותם לנו לזכר לדורות, עכ"ל. וכ"כ בפי' עה"ת כאן וז"ל, תכתוב עליהם את כל דברי התורה הזאת להיות לך לזכרון, למען אשר תבא אל הארץ ותכבוש אותה ותירש את כל העמים ההם בהיותך זוכר התורה ושומר כל מצותיה ע"כ.

והנה פליגי רבוותא בכוונת הכתוב כאן "כל דברי התורה", ומה כתבו בהנך אבנים. ברמב"ן כאן הביא בשם ר"א בשם הגאון (רס"ג) שכתבו עליהם מנין המצות כמו הכתובות בהלכות גדולות כעין אזהרות. ומצינו בספר תאגי שהיתה

¹ יע"ש במהרש"א שהק' אמאי לא הביא מקרא הקודם בפסוק ג' וכתבת עליהן וכו'. ויע' בהערות לקמן בזה.

² מנין ס"ה הפרשיות, פרשה ס'.

כל התורה כתובה בהן מבראשית עד לעיני כל ישראל בתאגיה וזיוניה, ומשם נעתקו התאגין בכל התורה, עכ"ל³.

ומעתה מבואר דברי הרמב"ן בהשגות לסה"מ דבכתיבת התורה באבנים איכא זכר לדורות משום דכל התורה היתה כתובה לצורך ישראל (משום המצות ומשום התאגין), אבל הר"מ ס"ל דאי"ז אלא מצוה לשעה כפשטות דברי הגמ' לעיל דנכתבה לצורך הנכרים לשעה בלבד, א"נ דאפי' שיש זכרון לדורות מ"מ מקרי מצוה לשעה ודלא כסברת הרמב"ן לעיל. ובדעת הבה"ג שפיר י"ל דס"ל דכתבו כל התורה, וענינה זכר לדורות, ולכן הוי במנין המצות. ולדעת רס"ג שמנה כתיבת אבנים במנין המצות, ואעפ"כ רק היה כתובה מנין המצות על האבנים ולא כל התורה, צ"ל דגם לדעתו ענינה זכרון לדורות ונכתבה לצורך כלל ישראל ולא בשביל אומות העולם, ויש לדון בזה⁴.

ובעיקר דברי רס"ג שלא כתבו כל התורה, השיג על זה ברלב"ג (יהושע ח' ל"א), וז"ל, רחוק בעיני שכבר נזכר בתורה וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב וזה מורה שמה שנכתב בתורה היה מבואר באופן שלם, וצ"ע.

ויש ליישב בהקדם הא דכתיב ביהושע (ח' ל"ב) "ויכתב שם על האבנים את משנה תורת משה אשר כתב לפני בני ישראל", וקשה מקרא דידן דמשמע דכתבו כל התורה ולא רק משנה תורה. וע"ז ביאר המאירי (סוטה לג:) ע"פ דברי רס"ג, וז"ל, מגאוני הראשונים פרשו במשנה התורה כלומר ענין התורה ר"ל גוף המצות ולא שכתבו כל הכתוב בספר תורה. וכ"כ ברד"ק ביהושע שם.

ומעתה ביאר הגר"פ בפירושו לרס"ג⁵ ליישב קושית הרלב"ג דהא דכתיב כאן כל דברי התורה כו' הכוונה לאזהרות שהם העשרת הדברות, ודכן מצינו ברש"י (משפטים כ"ד י"ב) עה"פ ואתנה לך את לחת האבן והתורה כו', וז"ל, כל תרי"ג מצות בכלל עשרת הדברות הן ורבינו סעדיה פירש באזהרות שיסד לכל דבור ודבור מצות התלויות בו ע"כ, הרי דעשרת הדברות קרא אותן הכתוב "התורה". ומה"ט השמיט מצות כתיבת ס"ת דלעולם שפיר יש לקיימו בכתיבת עשרת הדברות לחוד, דנכלל בזה תרי"ג מצוות, ומקורו ממצות כתיבת אבנים. והביא שכן מצינו בעוד גאונים וראשונים דספר תורה בזרועו (ברכות כג:; סנהדרין כא:;) הכוונה לעשרת הדברות שהן תרי"ג אותיות כנגד תרי"ג מצות.

ואולי ההכרח לזה משום דאין מקום על האבנים לכתוב כל התורה בשבעים לשון על יב' אבנים, וכמו שהקשו בפענח רזא כאן ורד"ק הנ"ל. וברמב"ן כאן יישוב דהיה מעשה נסים או אבנים גדולות מאד. ולדברי רס"ג ניחא בפשיטות.

³ וכן הובא בר' בחיי כאן, ושו"ת תשב"ץ (א' נ"ג), וע"ע בחזקוני, ועוד. וברלב"ג המובא לקמן פירש שכתבו הברכות והקללות. וע"ע מש"כ באברבנאל כאן ובס' יהושע. ובתשובה מאהבה (י"ד סי' שפ"ח) כתב דאפשר לפרש דרק כתבו משנה תורה בלבד.

⁴ מדברי המאירי הובא לקמן קצת משמע דלדעת רס"ג נכתבה לצורך הנכרים. וע"ע בזה בהערה לקמן.

⁵ וכ"כ בהקדמה לסה"מ שם.

ולפי דברי רס"ג ודעימיה, נראה דיש ליישב כמה קושיות בראשונים ובאחרונים בפרשת כתיבת האבנים וכדיבואר.

תוספות בסוטה שם הקשו אהא דאמר ר' יהודה ועל דבר זה נתחתם גזר דינם לבאר שחת שהיה להן ללמד ולא למדו תיפוק ליה דבשעת מתן תורה החזירה הקב"ה על כל אומה ולשון ולא קבלוה, ותי' דעונש זה גדול הוא שלאחר שהיתה כתובה בידם ולא רצו ללמוד. ושוב תמהו האמר בפ"ק דמסכת ע"ז (ב:) דעדיין יש להן פתחון פה שיאמרו כלום כפית עלינו הר כגיגית כישראל וכל זמן שיש להן פתחון פה איך נתחתם גזר דינם⁶, עכ"ל, והניחו בקושיא.

[ובכתבי הגר"ז⁷ ביאר דנראה מדברי תוספות דמפרשים דהיה להם ללמוד ולא למדו היינו ללמוד ולקבל כל התורה, ונכתבו ע"ג האבנים כדי שלא יהא להם פתחון פה לומר לא היה לנו מהיכן ללומדה כדפירש"י התם, וע"ז הקשו הא עדיין יש להם פתחון פה וכו'.

אמנם לולי דבריהם היה אפשר לפרש באופ"א, דלא איירי בענין קבלת התורה לעכו"ם כסוגיא דע"ז, אלא רק לענין הז' מצות שנצטוו בהן⁸, וכתיבת התורה ע"ג האבנים היה כדי שילמדו אותם הז' מצות, בדרך היקש וג"ש, א"נ כגון באופן שירצו לקבל יותר מז' מצות או באם ירצו להתגייר⁹.]

ומעתה לדברי רס"ג ודעימי' לא קשה קושית תוס', דלא מיירי כאן בלימוד וקבלת כל התורה, אלא רק להעתיק מנין המצוות, ועל זה לא מצינו פתחון פה דכלום כפית וכו', וא"כ ניחא הא דאמר דה"ל ללמוד ומדלא למדו נתחתם גז"ד לבאר שחת.

וכן לפי דבריהם לא קשה מה שהק' האחרונים אליבא דר' יהודה היאך כתבו את התורה ואח"כ סדו בסיד, הלא מחקו את השם בהכי, יע' בשו"ת רע"א (ח"ב סי' ט"ו) בשם ס' בית הלל¹⁰, ותי' רע"א דנידוק מכאן דכה"ג לא מקרי מחיקה. ובפנים יפות והעמק דבר כאן כתבו אליבא דר' יהודה דכתבו בע' לשון ולא בלשון עברי, דבלא"ה איכא משום מחיקת השם, יע"ש¹¹.

⁶ ודוקא התם בע"ז לא נתקבלה טענת כלום כפית כו' משום דכיון דלא קיימו ז' מצוות ממילא אפי' אם היה כפית הר ג"כ לא היו מקיימים התורה ולכן לא מקבלים שכר, משא"כ הכא דמיירי בעונש, כיון דלא היה כפיית ההר לא סגי במה דאילו היה כפיית ההר לא היו מקיימים דא"א לעונשם בהכי.

⁷ בשם ס' מעשי חייא (סי' ה').

⁸ וכן משמע ברמב"ן שופטים (כ' י'), וע"ע בר"מ וראב"ד הל' מלכים (פ"ו הל"ד).

⁹ ובחז"א אבה"ע (פ' אלו נאמרין, סי' קמ"ו ב') כ' דכתבו כל התורה משום שיכניעו עצמם לישראל יע"ש.

¹⁰ ויע' בזה בפנים מאירות (א' מ"ה), ובשואל ומשיב (מהדורא קמא ח"ג סי' קמ"א), ועוד. ובבית יצחק (יו"ד ח"ב סי' ק"ג) כ' דאין להתיר מחיקה כה"ג דשאנ"ה דהתירה התורה בפירוש, וכ"כ במעיל צדקה (סי' כד').

¹¹ ויע' מש"כ על דברי הפנים יפות בדובב מישרים (ח"א סי' קי"ד). וע"ע במעיל צדקה (סי' כ"ג). והשיג עליהם ביהודה יעלה (יו"ד סי' ש"ד), דפשטיה דקרא מיירי בלשה"ק. ומדויק בדברי הפנים יפות ובהעמק דבר כאן דכתבו כל התורה פעמיים. בתחלת הפרשה מיירי בכתיבת התורה בלשה"ק ולישראל, ולא סדו בסיד וליכא משום מחיקה. וכתיבה בסוף הפרשה מיירי לאוה"ע וסדו בסיד והיה כתובה בע' לשון ולא בלשה"ק. ובזה מיושב הא דדברי הראשונים מיירי בתחלת הפרשה דהוא לצורך ישראל ובלשה"ק, ודברי

ואם לא היתה כתובה כל התורה כי אם מנין המצות ממילא ליכא מחיקת השם כאן כלל, ולק"מ, וכן ליכא להוכיח מהכא דכה"ג לא מקרי מחיקה¹².

עוד הק' המפרשים¹³ היאך היה שרי לכתוב כל התורה כדי ללמד האומות, הלא איתא בחגיגה (יג.) אין מוסרין דברי תורה לעכו"ם, וכן עכו"ם העוסק בתורה חייב מיתה כדאיתא בסנהדרין (נט.). ותירצו לחלק בין תורה שבכתב לתורה שבע"פ, דרק אסור למסור לעכו"ם תורה שבע"פ, אבל תורה שבכתב שרי, ויש שהוכיחו כן להלכה מכאן. א"נ דוקא לגוים של אותו זמן הותרה מסירת התורה, כדי שלא יהיה להם פתחון פה לומר לא היה לנו מהיכן ללמוד¹⁴.

אולם, לדברי רס"ג ודעימי' ליכא להוכיח הכי, דהלא לא היה כתוב באבנים אלא מנין המצות בלבד, ואין כאן מסירת תורה שבכתב. וגם לית בזה משום תושבע"פ דאין כאן פירוש להמצות אלא מנין המצות בלבד.

במנחת קנאות שם הקשה בדברי ר' שמעון דכתבו להן למטה קרא למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות, הא כתבו כל התורה, א"כ ראו כל האומות האי טעמא דלמען אשר לא ילמדו אתכם ולמה היו צריכין לכתוב למטה. ותי' דמכאן ראי' לדברי רס"ג דלא כתבו אלא מנין המצות בלבד, וא"כ לא נכתב שום טעם, רק במצוה זו כתבו למטה הטעם למען אשר לא ילמדו¹⁵.

אשמח לקבל תרומות והערות: אברהם הבר, דוא"ל: chayeivraham@gmail.com

הגמ' קאי אכתיבה שניה בסוף הפרשה ולצורך האומות. ומיושב הערת המהרש"א בהערה לעיל. ולפי"ז נימא דהר"מ לא מנה כתיבת האבנים במצוה אפי' אם הכתיבה היה לצורך ישראל כמש"נ משום דלא סגי בהא דאיכא זכרון לדורות, וכת' ב' שתירצנו בפנים לעיל. ולפמ"כ לעיל בשם הראשונים דהכרח דברי רס"ג הוא דלא מסתבר שכתבו כהת"כ על הני אבנים, א"כ גם בכתיבת אבנים לאומות לא היה כתובה אלא מנין המצות, ואילו מריהטת דברי הגמ' משמע דכל התורה היה כתובה ויש לדחוק ועדיין צ"ע.

¹² וכ"כ ביהודה יעלה שם.

¹³ יע' במהרצ"ח שם ועוד.

¹⁴ יע' בשו"ת יביע אומר (ח"ב יו"ד סי' י"ז) אריכות בזה.

¹⁵ וע"ע בחזו"א שם מש"כ בזה.